

Hyberská ulice v Praze na Novém Městě – komunikace předcházející založení města?

Petr Juřina

Hyberská Street in the Prague New Town – a Communication Preceding the Town Founding?

The archaeological rescue excavation in the area of the Losy Palace (the present-day Lidový dům – People's House) in Hyberská Street in Prague indicated among others that some of the streets of the New Town – built as late as the later phase of the Gothic housing development – could have been laid out much earlier; in this case even before the town founding. A gutter was excavated, previously draining water from an unspecified source and delineating the northern border of the communication since at least the end 13th century. However, it disappeared during the following century and the street frontage of a new housing development was set up exactly on the line which it had drawn. A question suggests itself in connection with this finding: was the original design of enclosing the Prague Old Town perhaps more generous than its actual implementation after 1230?

Záchranný archeologický výzkum v areálu Lossiovského paláce (dnešní Lidový dům) v Hyberské ulici v Praze (obr. 1), realizovaný v roce 2001, představoval takřka učebnicový příklad skutečnosti, že výsledky místopisného studia a archeologického odkryvu spolu mohou zajímavým způsobem korespondovat. V řadě případů se zde podařilo ztotožnit skutečnosti známé z historie objektu s konkrétními nálezovými situacemi a v konfrontaci obou metodických postupů vznikl zajímavý průřez historií zástavby na zdejším městišti od založení města po konstituování reprezentativní palácové rezidence (Hanzlíková – Juřina 2003, 201–208). Mimořádný objev nás však čekal až pod nejstarším horizontem městské zástavby. Ve všech partiích uliční fronty paláce, které nebyly narušeny gotickými sklepy, se totiž dochovala torza výrazného staršího terénního zásahu – vrcholné středověké strouhy. Tento liniový útvar, zapuštěný do svrchních partií geologického podloží, přitom naznačil, že některé z ulic Nového Města, zastavěné až v mladší fázi gotické domovní výstavby, mohly být vytyčeny mnohem dříve; v tomto případě dokonce již před založením města. Uvedený výzkum navíc definitivně vyloučil starší teorie o „původní komunikaci“ vedoucí vnitroblokem dnešní zástavby při Senovážném náměstí a pozdním (václavském) vysazení celé dnešní Hyberské ulice.

Obr. 1.
Dnešní vzhled severní uliční fronty
Hyberské ulice s dominantním
průčelím Lossiovského paláce.

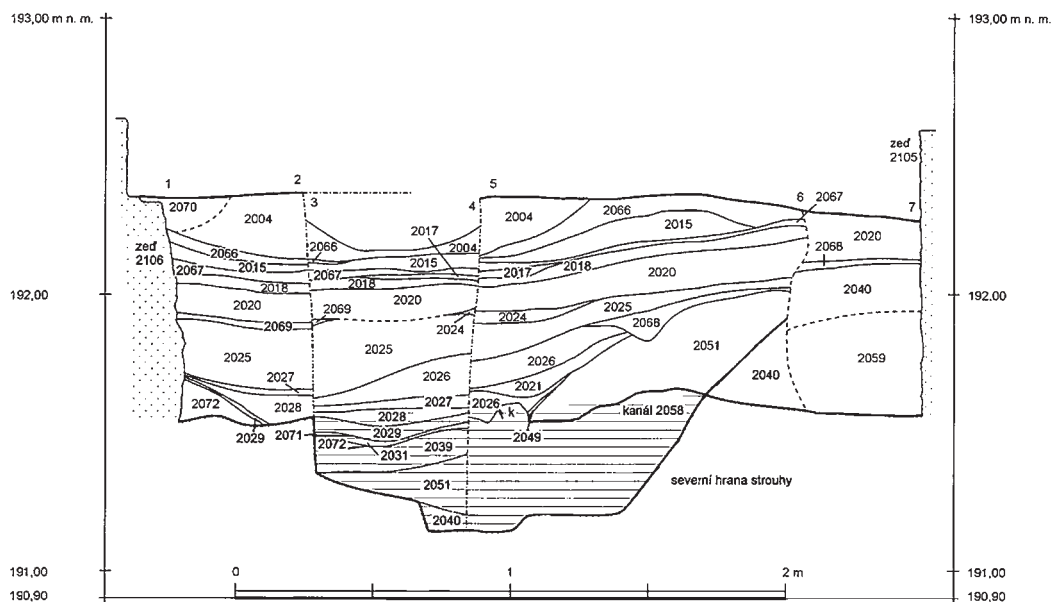
Popis odkryté terénní situace

Odkrytá vodoteč umělého původu s průměrnou šíří koryta 2,5 metru (maximálně 4 metry) a hloubkou 150 cm byla doložena v úseku o celkové délce 19 metrů, kde důsledně zachovává orientaci východ–západ (obr. 2). Svou linii prakticky koresponduje s průběhem nejstarší domovní zástavby na severní straně ulice, která byla později vysazena na jejím zaneseném korytě. Funkce uvedeného vodního kanálu není zatím zcela jasná, výplň spodní partie tohoto liniového útvaru však svědčí o vyšším průtoku relativně čisté vody. **1)** Na základě této skutečnosti můžeme usuzovat, že tato uměle vyhloubená strouha nesloužila jako stoka odpadních vod, ale spíše měla odvádět vodu z vydatnějšího přírodního zdroje mimo exponovanou sídelní plochu. Tento předpoklad není v rozporu ani s výpovědí datovacího materiálu obsaženého (bohužel ve velmi skromném počtu) ve výplni strouhy. Keramické nálezy z nejstarších vrstev kryjících již vyplněné koryto výkopu pak můžeme zařadit přibližně na přelom 14. a 15. století,

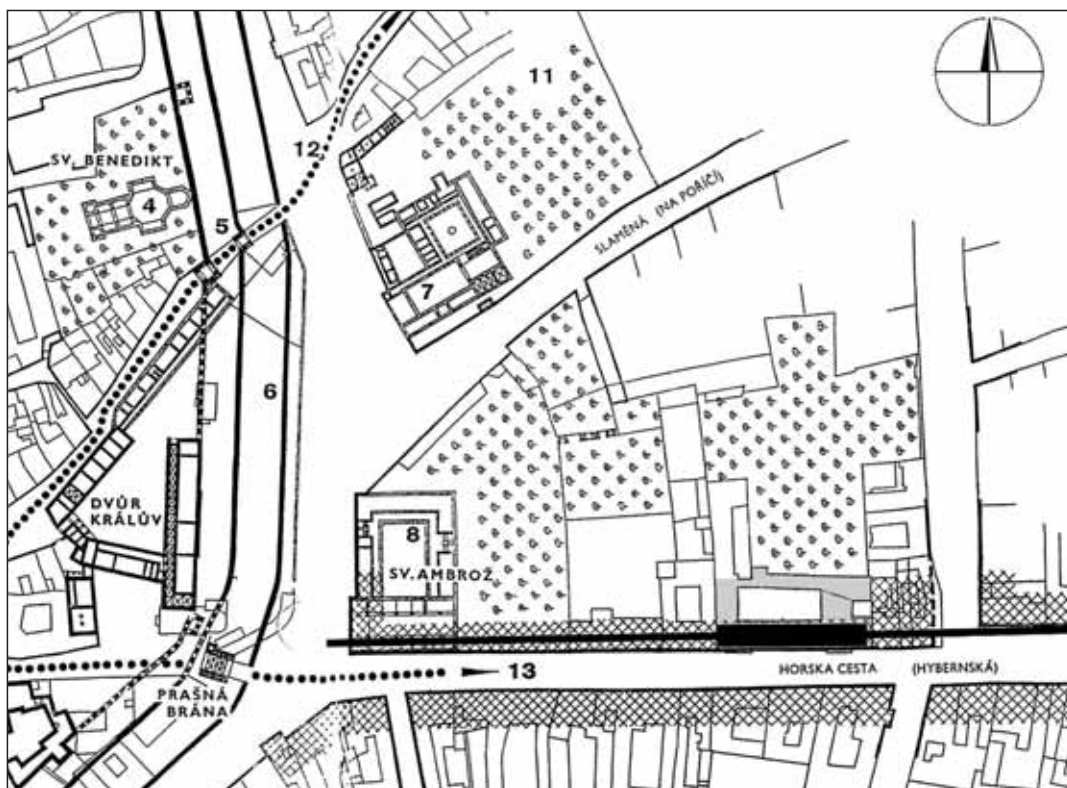
1) Podle analýz RNDr. J. Závřela musela korytem proudit voda z relativně vydatného přírodního zdroje, která neumožňovala vytváření sedimentů s vyšším obsahem biologických nečistot. Zároveň chybějí též stopy hromadění odpadu sídlištního původu a umělého zaplňování strouhy v době jejího provozu.

což dobře koresponduje s výsledky historických bádání kladoucích výstavbu severní fronty Hybernské ulice do osmdesátých let 14. století. I když bude třeba průběh strouhy podél celé ulice potvrdit či vyvrátit přísným dohledem nad všemi případnými terénními zásahy ve sledované oblasti, můžeme již nyní předpokládat vymezení zdejší klíčové komunikace před vlastním zahájením výstavby Nového Města (obr. 3). Otázkou zůstává, o jak dlouhý časový odstup se jedná. Sporadické keramické fragmenty z výplně strouhy se však jasně hlásí ještě k produkci 13. století. Škoda, že příliš krátký úsek zachycené strouhy neumožnil jednoznačné určení jejího sklonu, a tím i směr průtoku vody v jejím korytu. Takové zjištění by mohlo mít zásadní význam pro poznání původního záměru budovatelů systému odvodňovacích struh v předpolí staroměstského opevnění.

Obr. 2.
Řez korytem odvodňovací strouhy.

Obr. 3.
Odvodňovací strouha ze 13. století zřejmě už v tomto období předurčila průběh dnešní Hybernské ulice.

K významu odhalené situace

2) Jednalo se zejména o starobylou pobřežní komunikaci v linii dnešních ulic Haštalská–Klimentská nebo o jižnější spojnici Truhlářská–Petrská. Otázkou zůstává existence komunikace v linii pozdější Slaměné ulice (Na Poříčí) a úloha cesty procházející vnitroblokem pozdějších kasáren Jiřího z Poděbrad. Viz Lorenc 1973, 34–39.

3) Jedná se mimo jiné o „problematické objekty“ z Petrské ulice, jejichž románský původ byl před nedávnem zpochybněn (Dragoun – Škabrada – Tryml 2002, 319–320). Na opačné straně sídliště najdeme torza dvou objektů vystavených kvádřikovou technikou na místě obchodního domu Kotva (Dragoun – Škabrada – Tryml 2002, 305). V případě kvádřikového zdiva ze staveniště hotelu Ibis (Na Poříčí čp. 1076) nemůžeme rekonstruovat tvar původní stavby ani přibližně.

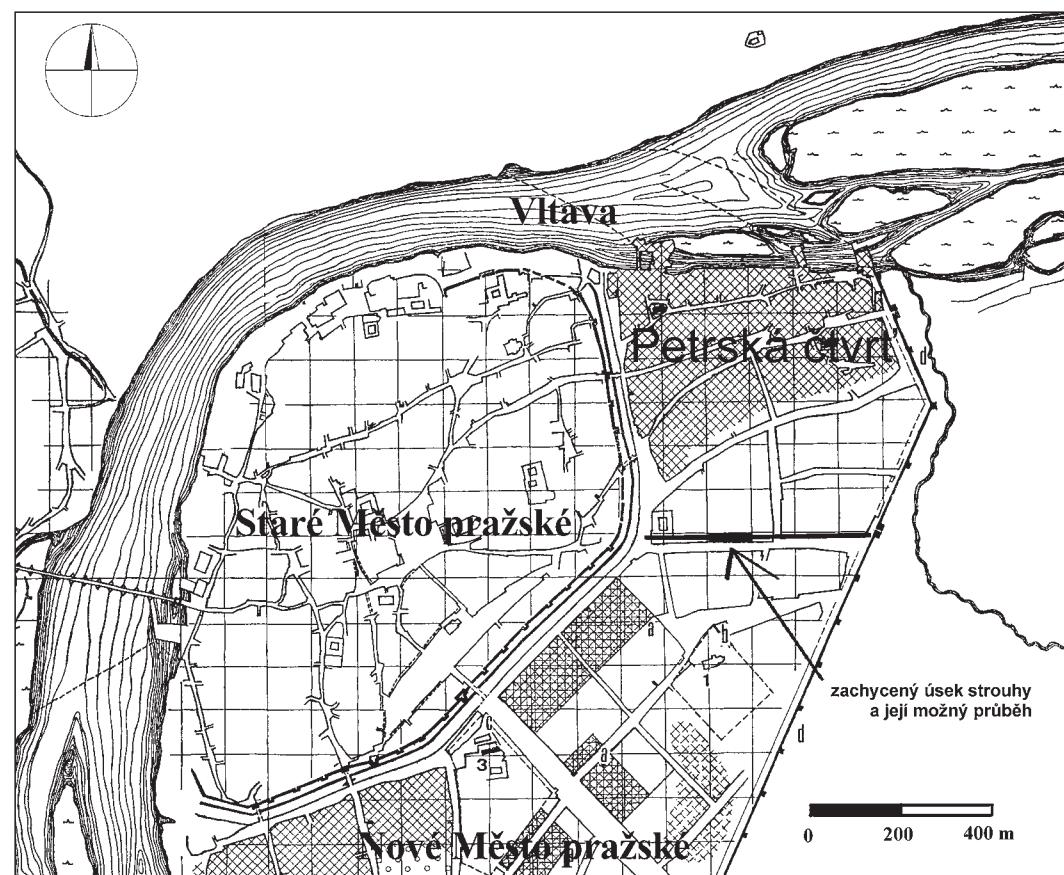
4) V průběhu výzkumné sezony 2006 došlo k objevu velmi podobného liniového útvaru v prostoru náměstí Republiky s jeho pravděpodobným pokračováním za objektem kasárenské jízďárny. Pokud dosud probíhající analýzy potvrdí návaznost obou úseků, jednalo by se o strouhu o délce přes 150 metrů v linii pozdější severní fronty ulice Na Poříčí.

V souvislosti s výše uvedeným zjištěním vyvstává naléhavá otázka, zda původní záměr ohrazení Starého Města pražského nebyl poněkud velkorysejší než jeho skutečná realizace po roce 1230. Vzhledem k nedávným zjištěním do vznikajícího města. Míra „urbanizace“ a intenzita osídlení ve 12. a na počátku 13. století tuto enklávu přímo předurčovaly k začlenění do konstituujícího se městského organismu. Archeologické výzkumy posledního desetiletí zde jasně prokázaly, že původní představu o rozptýlené zástavbě vázané k jednotlivým sakrálním stavbám musíme definitivně opustit (Dragoun 2002, 129).

Nejasné tušení o kontinuálním charakteru zdejšího osídlení přinesly již plošné objevy na parcelách v sousedství kostelů sv. Petra na Poříčí a sv. Klimenta (Bureš – Kašpar – Vařeka 2000, 17–27; Juřina 2005, 148–155). V jistotu je však proměnil až rozsáhlý výzkum v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad (Juřina a kol., v tisku) a akce na něj bezprostředně navazující (plocha náměstí Republiky, staveniště hotelu Ibis, Truhlářská č. 16). Na základě jejich zjištění usuzujeme, že již v průběhu první poloviny 12. století vznikala v této „čtvrti“ zástavba rozměrných hrzděných domů (Vařeka 2002, 260) se zahluženými sklepy podél významných komunikací směřujících z prostoru pozdějšího Starého Města směrem na východ. **2)** V současné době známe již na tři desítky takových objektů a jejich fragmentů z celé uvažované „čtvrti“. Prakticky jednotná orientace těchto domů dokládá dobře promyšlený stavební záměr hned v první fázi tohoto předlokačního osídlení.

Následujícímu sídelnímu horizontu (přelom 12. a 13. století) dominují již kamenné románské domy, mezi nimiž nechybí ani objekt palácového charakteru (Juřina 2006, 170–174). Změna orientace staveb s opětovnou rovnoběžností os všech tří objektů odkrytých v areálu bývalých kasáren svědčí o nějakém širším (nám dnes neznámém) urbanistickém záměru budovatelů zdejší sídelní aglomerace. Torzovitost našich dosavadních znalostí dalších kamenných staveb náležejících alespoň rámcově do tohoto období **3)** však zatím neumožňuje vytvořit ucelenější model podoby „Petrské čtvrti“ ve vrcholně románském období.

Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem mohla tedy strouha zbudovaná v linii budoucí Hyberské ulice hrát důležitou roli při odvádění povrchové vody z výše položených oblastí vltavského pravobřeží mimo plochu vymezeného sídelního areálu (**obr. 4**). V původním plánu snad směrem k vodoteči směřující z prostoru pozdějšího Žižkova do Vltavy v oblasti štvanického brodu. **4)** Teprve rozhodnutí o kompaktnější podobě města mohlo vést k přesměrování strouhy v linii dnešní Revoluční ulice a tím i k prostorovému oddělení a vyloučení „Petrské čtvrti“ z městské aglomerace na více než jedno století.

Obr. 4.
„Petrská čtvrť“ představovala jakousi periferní partii vznikajícího Starého Města.

Literatura**BUREŠ, M. –****KAŠPAR, V. –****VAŘEKA, P. 2000**

Nálezy skla z poslední etapy výzkumu sídlištního areálu u kostela sv. Petra na Novém Městě pražském, Historické sklo 2, 17–27

DRAGOUN, Z. 2002

Praha 885–1310, Praha

DRAGOUN, Z. –**ŠKABRADA, J. –****TRYML, M. 2002**

Románské domy v Praze, Praha

HANZLÍKOVÁ, K. –**JUŘINA, P. 2003**

Vývoj osídlení na městišti Lossiovského paláce (Lidový dům) v Hybernské ulici od vrcholného středověku do časného novověku, Staletá Praha 24, 201–208

JUŘINA, P. 2005

Předlokační zástavba v Klimentské ulici na Novém Městě pražském, Forum urbes medii aevi II., 148–155

JUŘINA, P. 2006

Objev kamenného románského paláce na Novém Městě pražském, Forum urbes medii aevi III., 148–155

JUŘINA, P. a kol. V TISKU

Předběžná zpráva o výsledcích plošného archeologického výzkumu v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v letech 2003–2006, Archaeologica Pragensia 17

LORENC, V. 1974

Nové Město pražské, Praha

VAŘEKA, P. 2002

Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény. In: Archeologie nenalézaného, Plzeň, 252–287

Hybernská-Straße in der Prager Neustadt – eine Kommunikation, die der Stadt vorgeht?

Die archäologische Rettungsgrabung im Areal des Lossi-Palastes (heute Volkshaus) in der Prager Hybernská-Straße stellte ein typisches Beispiel der Tatsache dar, dass Ergebnisse des topographischen Studiums und der archäologischen Freilegung auf interessante Weise zusammenfließen können. In zahlreichen Fällen konnten hier die aus der Objektgeschichte bekannten Tatsachen mit konkreten Befunden identifiziert werden und durch die Konfrontation der beiden Verfahren entstand ein interessanter Querschnitt durch die Geschichte der Bebauung der betreffenden Hofstätte von der Stadtgründung bis zur Konstituierung der repräsentativen Palastresidenz. Eine außerordentliche Entdeckung erwartete uns unter dem ältesten Horizont der Stadtbebauung. Ein Leitungsobjekt, das in der Oberschicht der geologischen Sohle eingelassen war, deutete nämlich an, dass einige Straßen der Neustadt, die erst in der jüngeren Bauphase gotischer Häuser erbaut wurden, viel früher können vermessen worden sein; in diesem Fall sogar schon vor der Stadtgründung.

Diese künstliche Wasserführung mit durchschnittlicher Flussbettbreite 2,5 m (max. 4 m) und Tiefe 150 cm war in der Länge von 19 m erhalten und respektierte konsequent die Orientierung Osten – Westen. Sie entspricht praktisch dem Verlauf der ältesten Häuserbebauung an der Nordseite der Straße, die in ihrem versandten Flussbett gegründet war. Die Funktion des erwähnten Wasserkanals ist bisher nicht ganz klar, die Ausfüllung des Unterteils dieses Gebildes zeugt aber von einem höheren Durchfluss relativ reinen Wassers. Anhand dieser Tatsache kann man darauf schließen, dass dieser künstlich abgeteufte Graben nicht als Abwasserkanal diente, sondern eher das Wasser aus einer starken Naturquelle außerhalb der Siedlungsfläche abführen sollte. Diese Annahme widerspricht nicht der Aussage des Datierungsmaterials aus der Ausfüllung des Grabens. Das Keramikmaterial aus den ältesten Schichten, die das schon gefüllte Flussbett deckten, ist ungefähr an die Wende des 14./15. Jahrhunderts zu datieren, was gut mit Ergebnissen historischer Forschungen korrespondiert, die den Aufbau der Nordfront der Hybernská-Straße in die 1380er Jahre datieren. Obwohl der Verlauf des Grabens entlang der ganzen Straße durch sorgfältige Aufsicht über alle eventuellen Terraineingriffe im verfolgten Bereich zu bestätigen oder verneinen ist, kann schon heute die Vermessung der dortigen Hauptstraße vor dem Beginn des Aufbaus der Neustadt angenommen werden. Es bleibt die Frage, um welchen Zeitabstand es sich handelt. Sporadische Keramikfragmente aus der Grabenausfüllung gehören klar in die Produktion des 13. Jahrhunderts. Bedauerlicherweise ermöglichte der allzu kurze Abschnitt des freigelegten Grabens keine eindeutige Feststellung seiner Neigung und damit der Richtung des Wasserlaufs. Eine solche Feststellung wäre von grundsätzlicher Bedeutung für die Erkenntnis des ursprünglichen Vorhabens der Erbauer des Systems von Entwässerungskanälen im Vorfeld der altstädter Befestigung.

Im Zusammenhang mit der oben angeführten Feststellung stellt sich eine dringende Frage: War der ursprüngliche Plan der Umfriedung der Prager Altstadt nicht großzügiger als seine spätere Realisation nach 1230? Mit Rücksicht auf jüngste Entdeckungen im Raum des sog. „Petersviertels“ bietet sich die Hypothese über einen Plan, der mit der Eingliederung dieser Vorlokationsagglomeration in die zu entstehende Stadt rechnete. Das Maß der Urbanisierung und die Besiedlungsintensität im 12. und Anfang des 13. Jahrhunderts prädestinierte diese Enklave zur Eingliederung in das sich konstituierende städtische Organismus. In solchem Fall kann der errichtete Graben eine wichtige Rolle bei der Abführung des Regenwassers aus den höher gelegenen Teilen des rechten Moldaufers außerhalb der Fläche des umfriedeten Siedlungsrealis gespielt haben – im ursprünglichen Plan wohl in Richtung zum Wasserlauf, der aus dem Raum des späteren Žižkov in der Umgebung der Furt an der Štvanice-Insel in die Moldau mündete. Erst die Entscheidung über eine kompaktere Form der Stadt kann zum Umrichten des Grabens in die heutige Revoluční-Straße und damit zur räumlichen Trennung und Ausschließung des „Petersviertels“ aus der eigenen Stadttagglomeration für mehr als ein Jahrhundert geführt haben.

Bildbeschreibungen*Abb. 1*

Heutiges Aussehen der Nordfront der Hybernská-Straße mit dominanter Fassade des Lossi-Palastes.

Abb. 2

Schnitt durch den Entwässerungsgraben.

Abb. 3

Der Entwässerungsgraben aus dem 13. Jahrhundert prädestinierte wohl schon damals den Verlauf der heutigen Hybernská-Straße.

Abb. 4

Das „Petersviertel“ stellte eine Art Peripherie der entstehenden Altstadt dar.